

aut justi futuri sunt, esse consequatos justitiam, id est, ex fide, operibusque iis, quae per charitatem efficit fides. Quae certe opera pro eo, ad quod referuntur, et dispositio-nes, et merita esse possunt. Ex quo recte concluditur stultum esse salutem a lege petere, quod Paulo est proposi-tum. Nec tamen ob id abjicitur, aut inutile judicatur, quod charitas atque fides edit: id enim a fide socia charitate profectum est, et cum fide uti surculus cum radice conjunc-tum, et ob id a Paulo uno fidei nomine nominatum et comprehensum, et similiter magno ab ipso in pretio habi-tum, multumque conducere judicatum ad utrumque, scili-cet, ad primam, et ad secundam justitiam. Sed pergit ar-gumentari:

7.—Quicumque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.

Scriptum est enim: Maledictus omnis, qui non permanerit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

Mentio benedictionis supra facta, maledictionis mem-nisse Paulum fecit. Dicens enim fore, ut qui Deo fidem haberent benedicerentur cum fidi Abraham, quoniam scriptum erat in ipso gentes benedicendas, occurrit illi scriptum item esse, qui legibus subjiciebantur Mosaycis, eos obnoxios maledicto atque execrationi esse, eas nisi ad unguem servassent leges. Quod ad propositum sibi argu-mentum aptum esse videns, atque conducens, silentio praeterire noluit, sed arripuit id statim, et in scripta sua retulit: itaque de integro argumentatus est. **QUICUMQUE**, inquit, **EX OPERIBUS LEGIS SUNT, SUB MALEDICTO SUNT.** Id autem est, Fideles quidem sicut Abraham in fide imitantur, sic benedictionis, quae, aut in ipso resedit, aut ex illo in suos derivanda esse dicitur, participes erunt. Itaque fidei illius imitatoribus, benedictionem video esse promissam. At in eos, qui ex operibus legis sunt, id est, in eos qui lege servanda se esse justos volunt, quid? Quid? Gravem pro-

fecto, et metuendam maledictionem intentam. Itaque tan-tum abest, ut lege justi fiant, qui se illi subjici profitentur, ut sint proximi periculo in diras execrationes incidendi. Quod Scripturae probat testimonio ducto e Deuteronomio, in quo scribitur (1), futurum maledictum qui non ad unum omnia servaverit, quae praescribuntur in lege. Tacet, autem, idque nobis cogitandum relinquit, servasse neminem, ita-que cunctos esse maledictos. Quoniam certe, quod ex vi ipsius legis, et ex eorum, qui legi parere volunt facultate, erat, omnes in eas maledictiones incidebant. Illi enim infirmi erant ad legitima obeunda opera, lex autem ipsa im-becilla et aegra ad opitulandum ipsis: ex quo efficiebatur, ut professores legis, iidem transgressores legis omnes es-sent, et ob id execrationi et maledictis obnoxii. Non quin multi ipsorum sanctissime vixerint, easque in transgresso-res intentas maledictiones vitaverint (id enim non negat Paulus), verum id ut efficere illi possent, a fide omnes ha-buerunt, et a gratia Christi, quae etiam viguit antequam ipse inter homines nasceretur homo; non autem habuerunt a se, aut a lege. Itaque professores legis, ut diximus, quan-tum ex vi legis, aut ipsorum erat, transgressores erant le-gis, et ob id maledictioni subjecti: lexque ipsa non affere-bat salutem ipsis, sed potius, dum eos praeceptis onerabat, et nisi parerent maledictione afficiebat, nec tamen ut pa-rere possent auxilio fulciebat, quantum ex se erat male-dicto astringebat. Nam loqui Paulum sic de lege, deque professoribus legis, id est, non de eo, quod ipsis quoquo-modo contingebat illa legis aetate atque tempore, sed de eo, quod ipsa per se apta erat efficere, effecitque in multis, et in omnibus effectura erat, ei nisi sic per occasionem lae-denti adjunctum aliunde esset quod ipsam fulciret, mani-festissime ex eo constat, quod legis opera opponit fidei: et eos, qui nituntur legis operibus, cum iis confert, qui fide

(1) Deut. xxvii.

nituntur, et inter se utrosque committit. Quae autem sic conferuntur, eorum unum in altero non debet includi. Includeretur autem, si professores legis, quos nominat, et quos maledicto subesse confirmat, eos intelligeret, qui a fide in Christum profecti, et ejus gratia, atque spiritu muniti, decurrent ad legitima opera. Non itaque dicit neminem eorum, qui vixerunt in lege, fidei beneficio expertem maledicto evasisse, sed affirmat ex vi legis ipsius, ob causas quas diximus, neminem maledicto expertem vixisse, quin omnes, quod ad illam attinebat, obnoxios maledictis atque detestandos fuisse. Ex quo recte concluditur id, quod propositum est Paulo concludere, Galatas nimis, qui ipsi jam per fidem ac sine lege justitiam consequuti essent, ejus justitiae comparandae causa stultissime nunc denuo ei velle servire legi, quae ne ipso quidem tempore quando maxime et praecipue vigebat, ulli eorum apud quos ipsa vigebat, potuerit esse causa justitiae. Quoniam nemini sui servanda facultatem et potestatem concessit: itaque omnes quod in illa fuit, iis maledictis ac poenis involvit, quas gravissimas in transgressores ferebat. Una namque, ut Paulus ubique praedicat, in Christum viva fides est, quae miseros ac de peccato languentes homines semper ad sanitatem restituit, quaeque restitutos confirmavit ad sine offensione decurrentium in via legis atque mandatorum Dei. Quae legis via fuit illis hominibus, qui Christi ortum praecesserunt, proposita, non ut obeundo ipsi eam ad justitiae pervenirent metam, sed ut per fidem semel effecti justi gnavitatis suae documentum in ea ederent, periculumque sui facerent, seque tantisper exercerent, dum in aliud homines et spatio brevius, et dignitate praestabilius bonorum operum inducerent curriculum. Quod in curriculum jam inducti Galatae, et per fidem valentes redditi ad decurrentium in eo, quid erat, cur desertam jam illam legis viam, et virgultis ac sentibus obsitam vellent ingredi, nimis nisi essent stulti, atque caeci? Nam certe evanuerant jam illae

legis operum umbrae veritatis adventu, utpote quae institutae essent quando fidei Evangelicae veritas non se dabat in publicum, sed arcanis latebat inclusa adytis: institutae autem non ut justos efficerent homines, sed ut eorum, qui per illam occultam et sacris penetralibus latentem fidem justi essent, probitatem et obedientiam docerent. Sequitur:

8.—Quod autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est, quia justus ex fide vivit: lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea homo, vivet in eis.

Pergit praeterea argumentando, et argumentatur per concessionem quamdam. Nam inquit: Nemo quidem unquam, qui soli legi niteretur, legem plene servavit, ex quo ejusmodi omnes non justi effecti sunt, sed poena ac supplicio digni sunt constituti. Quod si ex abundanti fuisse aliquem dedero, qui legem plene servavit, non dabo tamen eum esse effectum justum per legem; quia lege servanda nemo apud Deum justificatur. Fides enim est, quae justis vitam adfert, sicut scribitur, justum ex fide vivere: lex autem neque fidem ipsa continet, neque vitam simpliciter suis cultoribus aut promittit, aut adferre potest, sed vitam haec tenus ut poenas legibus constitutas evadant.

Nam de legitimis mandatis scribitur: **QUI FECERIT EA, VIVET IN EIS.** Id est, mortem effugiet, cuius qui leges transgrediuntur sunt rei. In qua argumentatione, ut recte Divus Thomas advertit, ordo rectae conclusionis inversus est: primo enim loco ponitur, quod in conclusione debebat esse ultimum, mox propositio subjicitur, ac deinde adhibetur assumptio. Sic enim concluditur. Lex non justificat, quia fides justificat: lex autem non est ex fide. At esset recta conclusio. Fides justificat, lex non est ex fide, non ergo justificat. Haec universe, sed percurramus singula verba. Inquit: **QUOD AUTEM IN LEGE.** Id est, per legem, hoc est, per opera, quae lex praescribebat. Nam legis no-

mine hoc loco legitima significasse Paulum opera constat, ut Augustinus recte colligit, ex eo quod paulo post subjicit, qui fecerit ea, scilicet legis opera, vivet in eis. Legitima autem vocat opera legis praecpta universa, sive quae caeremoniarum, judiciorumque rationem continent, sive quae ad tabulas duas spectant, ut idem Augustinus vere tradit in libris de spiritu et littera. Eorum enim operum nullum genus ipsum per se, quamvis religiose observatum vim habebat ad conferendam justitiam, sed ea omnis semper invicta est, et de principio animis ingenerata et infusa per eam vivam fidem, quam interdum obscurius, interdum distinctius Deo de Christo multa promittenti semper habuerunt homines.

Quod autem Paulus addit: APUD DEUM, ideo addit, quia legis nuda, et a fide non profecta observantia apud homines quis haberi justus possit, et illis suam innocentiam probare: itemque coram judge, et apud legitimum tribunal censeri legis custos religiosus ex iis quispiam possit: sed non item apud Deum, cui sine fide per charitatem operante probatum aliquid atque gratum esse non potest. QUIA, inquit, JUSTUS EX FIDE VIVET. Vivet, id est, justus est, vitam habet justitiae: vel certe, ut Hieronymus arbitratur, ita potius distinguendum est. Justus ex fide, id est, qui per fidem justus est, vivet, id est, vitam sempiternam consequetur, ut distinguat justum ex fide ab eo, qui per observationem legis opinioni hominum, et praesidis legum iudicio dicitur esse justus. Nam, ut Augustinus scribit, est quaedam legitima, aut legalis justitia, de qua idem Paulus ad Philippenses scribens, ait, se versatum in lege fuisse sine querela: cui etiam justitiae suum etiam erat praemium constitutum in fructu et copia bonorum terrae, et in eorum nullo hoste perturbata possessione collocatum. JUSTUS, inquit, EX FIDE VIVET. Hoc ex Habachuc (1) Paulus adducit

(1) Habac. II.

testimonium, in quo testimonio fidei vocabulum neque solam credulitatem significat, neque solam fiduciam, sed pro utraque simul et hic et alibi saepius accipitur. Causa autem ejus scribendi prophetae fuit, ut ea ratione Judaeis, quos aliquando Babylonis servire desituros vaticinabatur, persuaderet, ut quamvis morantem Deum expectarent: non enim placere Deo qui in ipso non fidunt. Itaque diem ex die ducendo, morandoque fidei ipsorum erga se fortasse periculum facturum, ac probaturum, utrum eo erga se animo essent, quo qui justi viri sunt erga Deum esse solent: hoc est, minime dubio de divinis promissis. Nam qui fidem Deo perfecte habent, ii sine dubio vitam ex Deo habent, eique probantur ac placent. Sed quod propheta de certa re dixit, id merito Paulus in omni eo valere vult, in quo habetur Deo fides, et in iis praecipue, quae ad Christum spectant. Earum enim fides rerum cum iis conjuncta animi virtutibus, quibus sine ipsa non vivit, unica salutis causa semper hominibus fuit. Sed cur in citando testimonio neque graecos interpres sequutus est, neque codices hebraeos? Nam graeci: Justus ex fide mea vivet. Hebrei autem: Justus ex fide sua vivet. Id enim a nonnullis quaeri solet, et ut mihi videtur, sine causa: utrosque potius sequutus est, nam illa pronomina subintelligi saepe solent. Neque refert utrum meam, aut suam dicas, cum constet, quae mea erga Deum fides est, quia eam illi habeo, eamdem Dei esse fidem, quia ut habeam ab eo accipio.

Sed addit: LEX AUTEM NON EST EX FIDE. Id est, non includit in se fidem. Ex quo liquet legem, et opera legis, a fide in his locis distingui: hoc est ea dici legis opera, quae intra se, aut una secum fidem conjunctam non habent.

Sed occurrit quaestio. Qui sit verum lege fidem non contineri, cum praecipiat ipsa lex, ut unus credatur esse Deus, sicut scriptum est (1): Audi Israel, Dominus Deus

(1) Deut. VI.

tuus unus est. Nam quod nonnulli dicunt, lege non contineri fidem, ideo dici, quia quae praemia lex promittit iis, qui se colunt, sunt terrena praemia, et ex hoc bonorum genere, quod oculis subjicitur, et manibus contrectatur, et in quibus nullus locus sit fidei, non satis considerate dicitur, ut mihi quidem videtur. Nam haec in lege non representabantur statim atque quis legitimis defungebatur officiis, sed promittebantur futura, ut necesse etiam in his esse Deo fidem habere. Itaque et in earum rerum promissionibus fides saepe versatur, ut in iis appareat hominibus, quorum a Paulo in epistola ad Hebreos fidei commemo-
rantur exempla (1). Quare rectius dicemus, non contineri fidem in lege dici, vel quod non quidem credentibus, sed facientibus nominatim et diserte. Vitae praemium promittit, qui ea, inquiens, fecerit, vivet in eis: vel certe non omnino et simpliciter de lege dici fidem non continere. Con-
tinet enim illa in toto suo ambitu et in universitate prae-
ceptorum suorum nonnullarum rerum credendarum prae-
ceptum, sed negari in lege Mosayca usquam praecipi, ut
credatur in Christum, ut ab eo salus animi et justitia pe-
tatur, ut in eo spes et fiducia nostra collocetur. Nam tametsi id de Christo, polliceri sibi, atque credere, unicuique non illorum modo qui sub lege vixerunt, sed omnino omnium, qui ullo unquam fuerunt tempore, si modo se esse salvum vellet, erat necesse: tamen ea necessitas non manabat a praeceptionibus et sanctionibus legis, sed multo ante latam legem, cum primum a peccato, in quo primi homines lapsi sunt, revocare se coeperunt, et ad spem veniae aspirarunt, denuntiatum universo hominum generi fuit, ejus conse-
quendae veniae unicam esse a Deo apertam et munitam viam per fidem Christi, quam qui nollent ingredi salvi esse non possent. Itaque de ista fide suscipienda lex nihil nominatim praecepit: esset enim superfluum legibus sanciri

(1) Heb. xi.

Mosaycis, quod a primo, et ante omnia a Deo erat accurate sancitum: sed praecepta sua ad id retulit, ut istarum rerum salutarem fidem, quae omnibus erat populis, atque hominibus necessaria, in illo Judaeorum populo, proprie retineret, et ut excoleret ipsum partim veris de Deo opinione imbuendo, partim in iis exercendo caeremoniis, ac ritibus, qui earum Christi rerum, quas credi necesse erat, imaginem continerent. Quare Paulus verissime: LEX, inquit, NON EST EX FIDE, nimirum ex fide Christi. Nam etsi ad illam respicit et se totam refert, tamen ejus, neque cognitionem lex prima docuit, neque usum aut necessitatem in vitam induxit: et ideo ut observes totam legem, non ex eo consequetur, ut hanc fidem possideas, quae extra legis praeceptorum versatur ambitum, et ob eamdem causam, neque justus apud Deum eris, apud quem ratum est et firmum neminem futurum justum sine ista in Christum vi-
gente ad valente fide. Et certe in lege Mosayca, isto modo quem dicimus nominata, id est, nude sumpta, et quantum ad ea solum quae proprie ipsa praescribit, duo insunt ma-
xima incommoda. Unum sic servari non posse: nam sine spiritu vitae fidei, quo sanatur, et confirmatur hominis animus, lex servari non potest. Quod vitium proxime supra Paulus notabat in eo, quod qui ex lege essent, hoc est, qui se profiterentur servare legem, omnes sub maledicto esse dicebat. Id enim eo dicebat, quia eorum nemo legem ser-
vabat, et ob id incurrebat in poenas et maledictiones con-
stitutas a lege. Alterum legis est incommodum, ipsam ne si sic servaretur (ut id ex abundanti demus fieri potuisse), habuisse ullam vim ad eos efficiendos justos, qui se illo modo servassent, quoniam, remota fide Christi, nulla vera constat justitia. Quod legis vitium hoc in loco Paulus declarat, dum testimonio Prophetae docet vitam ex fide dari, fidem autem in lege non contineri.

Itaque inquit: SED QUI FECERIT EA VIVET IN EIS. Id est.
Ea legis opera nude sumpta, quamvis accurate facta non

conferunt vitam animi, sed id afferunt solum, ut in eis homo vivat, id est, ut judicio legis non moriatur: nec enim morti lex eum addicat, qui se nullo modo transgreditur. Haec porro verba Paulus e Levitico citat (1), in quo sic: Custodite leges meas atque iudicia, quae faciens homo vivet in eis. Ex quo miro ingenii acumine collegit eas leges vere vitae efficienes non esse. Nam quoniam Moses non simpliciter scripsit, qui ea fecerit vivet, sed adjunxit in eis, acurissime vidit propter earum observantiam legum non promitti vitam simpliciter, sed eam tantum, quae inest in ipsa lege. Id est, non promitti vitam animi, quae una vita dicenda est, sed vitam corporis, cuius efficiendae ideo in lege facultas inesse dicitur, quia ejus auferendae illata morte corporis in ipsa residet potestas plena.

Quamquam adversus haec sunt nonnulli, qui objiciunt. Primo, apud Matthaeum scribi, Christum cuidam juveni de ipso quarenti, quibus factis vitam consequi sempiternam posset, respondisse, ut servaret mandata. Mandata ergo legis rite servata hominem efficere beatum possent. Deinde, inquiunt. Quaenam obsecro est ista conclusio? Vivet in eis, ergo vitam corporis tantum vivet. Nam certe in eis, quod hebraicae linguae proprietate dictum est, valet per ea: quod autem quis per opera legitima, quae obsequutus legi facit, vivere dicatur, qui sequitur ipsum vitam corporis dici victurum? num qui per fidem operatur non recte dicitur per ea, quae ex fide edit opera, vivere? Dicetur sane: nec tamen ex eo sequetur id de corpore intelligi. Postremo Chaldaica paraphrasis illud vivet in eis, sic vertit, ut de vita sempiterna animi Mosen intelligat esse loquutum. Sic enim in reddidit. Quae faciens homo vivet in eis vitam sempiternam.

Sed ad haec respondere non est difficile. Dicimus enim recte Paulum collegisse. Nam proculdubio, vivet in eis,

(1) Levi. xviii.

valet (1), eam consequetur vitam, cuius conferendae vim ipsa opera habent: habent autem ejus, quam promittunt. At, quam promittant, ex ea, quam in transgressores mortem inferunt, satis aperte demonstrant. Itaque illud Christi. Serva mandata, de ea mandatorum observantia intelligendum est, quae manat ex fide, ad quam etiam Chaldaeus respexit. Quamquam hunc nodum Chrysostomus et Ecumenius alia ratione dissolvunt. Dicunt enim hoc testimonio Levitici nolle docere Paulum utram vitam lex observata conferat, id enim Habachuc testimonio docuisse: sed notum reddere velle fidei, id est, credendi in Christum pracepta non numerari in praceptis legis, quod Moses non qui crediderit ea, sed qui fecerit ea scriptum reliquerit. Eo enim ipsum declarasse universa legis mandata ad facta referenda esse, omnesque ejus praceptiones proprie in operando versari, hoc est, a lege, non quae quis de Christo credere, sed quae ipse beat facere praescribi, atque praecipi. Sequitur:

9.—Christus nos redemit a maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno; ut in gentibus benedictio Abrae fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem.

Quid his verbis Paulus velit efficere, et quomodo eorum sententia connectenda sit cum superiorum verborum sententiis, non omnes explanatores eodem modo tradunt. Alii enim per digressionem haec a Paulo dici existimant, ut quoniam de maledicto legis loquutus sit, ejus occasione digrediatur ab eo, quod propositum sibi est, ad docendum a quo, aut per quem id maledictum irritum fuerit redditum. Alii autem de novo Paulum in eo argumentatum putant. Alii per occupationem ista dici arbitrantur. Alii denique ma-

(1) Habac. ii.

joris explicationis ac plenioris doctrinae causa. Quae duae posteriores rationes mihi magis probantur. Itaque de utraque dicam, et de priore prius. Dixerat justitiam acquiri fide, non lege, quo ea ratione Galatas ad cultum legis Mosaycae tendentes a cursu averteret, et ad fidem Christi revocaret. Sed quia fortasse eorum aliquis diceret. Lex, quemadmodum tu, Paule, confessus es, execratur eos, qui se non servant, illosque maledictis insequitur: igitur et nos ni ob temperamus, configet lex maledictis suis. Qui ergo nobis auctor es ut legem negligamus? cur a tam utili legis cultu nos avocas? Cui tacitae objectioni nunc Paulus respondens, CHRISTUS, inquit, NOS REDEMIT A MALEDICTO LEGIS. Quasi ita dicat. Nihil est, o Galatae, cur recusetis, Mosayca deserta lege, ad Christi fidem reverti: non enim, si legem neglexeritis, maledicta legis vos comprehendent. Nam Christus a maledicto legis eos liberat, qui se fide et amore prosequuntur. Atque haec de priori, posterior autem ratio sic se habet. Duobus supra positis argumentis Paulus confirmaverat legem pro justitia maledictionem inferre, nam omnem justitiam a fide esse. Sed quaeri poterat quarum rerum fides justitiam efficeret. Igitur ad causam suam proprius accedens demonstrat fidem, quae de Christo Deo habetur, effectricem esse justitiae: id autem demonstrat cum docet Christum liberasse nos a maledicto legis, ipse pro nobis maledictum factus, hoc est, subiens ipse atque suo corpore eam poenam luens, quam lex in transgressores constituit, nec poenam solum exolvens, sed et probra et maledictiones eas patientissime perfervens, quae legitime damnatos et poenam capitali affectos sequuntur. Ex quo sic quodammodo argumentatur: Lex pro justitia maledictionem nobis attulit, Christus eam subiit unus pro omnibus, itaque nos ab ea exemit: igitur ipsa ratio postulat, ut ab eo uno promissam Abrahami posteris benedictionem speremus, id est, speremus animi salutem atque justitiam. Quod, si Christus nostra salutis auctor est, ut in Christum

nostram fidem collocemus necesse est. Sicut enim quia aeneus ille serpens, quem Moyses fabrefecit et in altum sustulit, videndumque universis proposuit, sanare eos poterat, quos veri serpentes suo morsu sauciauerant, ideo sauciis necesse erat in eum intente respicere, ejus ut salutarem vim ad se derivare, atque transferre sic possent: sic ut eorum, quae pro nobis Christus gessit ac pertulit, vim deducamus ad nos necesse est, ut fide, et amore in ipsum respiciamus. Ea igitur sola fides salutaris et justitiae effectrix est, quae cum vero Christi amore conjuncta in eumdem Christum confertur.

Ait igitur: CHRISTUS NOS REDEMIT A MALEDICTO LEGIS. Legis maledictum duplex erat. Unum quod scripto inferebat, alterum cuius incurriendi causam dabat. Nam execrationes atque dira in transgressores canebat, et per occasionem, ut dictum est, cunctos efficiebat transgressores. De utroque autem maledicto una opera Christus nos liberat, id est, liberat a transgressione, et a transgressionis poena. Nam Christi salus, et peccati admissi maculas reatumque delet, et praeterea vires homini suggerit, quibus valeat legi deinceps satisfacere.

Quod autem dicit: REDEMIT NOS: illud, nos, quidam ad Judaeos solum pertinere putant: sed alii rectius ad homines universos extendunt. Nam licet Judaeis tantum lex Mosayca lata esset, tamen quod ad ea praecepta attinebat, quae moralia vocantur, quod omnem morum honestatem contineant, quae ipsa ad naturae ius etiam spectant, ad omnes pertinebat mortales. Nec vero Mosayca tantum lex, sed et naturalis etiam ipsa per se, nisi a fide adjuvetur, eos qui se colunt transgressores constituit, peccatoque, et ob id peccato debitum poenis, et maledictis involuit, quia spiritu destituta, abundare peccatum facit.

Sed et in eo quod ait, REDEMIT, adverti debet, pro eo quod redemit noster posuit, graece εξηγορασεν esse, quod non fit nisi pretio persoluto: ex quo vult Paulus intelligi a